

32
OCTUBRE
2021

DEL RELAT A L'ACCIÓ: visions i propostes des de la ciutadania europea

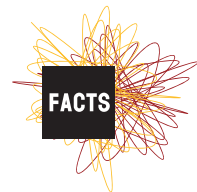
Carme Colomina, investigadora principal, CIDOB

Héctor Sánchez Margalef, investigador, CIDOB

El CIDOB va acollir, en el marc del projecte FACTS (From Alternative Narratives to Citizens True EU Stories¹), dos focus groups amb prop de 60 ciutadans², per prendre el pols a la percepció de la ciutadania sobre la Unió Europea, i identificar les narratives, els rumors, i la desinformació que circulen sobre el projecte europeu. L'objectiu és documentar de quina manera aquestes percepcions i les visions mediatitzades poden afectar la construcció de la idea d'una ciutadania europea. El projecte també pretén contrastar la solidesa de la narrativa tradicional que evoca la pau i la prosperitat com a principal assoliment de la UE.

¹ Aquest projecte ha rebut finançament del programa Europa per als ciutadans de la Unió Europea en virtut de la decisió de subvenció núm. 615563 i l'acrònim FACTS. Aquesta publicació només reflecteix l'opinió dels autors i, per tant, la Unió Europea i la seva Agència Executiva d'Educació, Audiovisual i Cultura no es fan responsables de l'ús que es pugui fer de la informació que conté. El projecte FACTS té com a objectiu copsar la percepció ciutadana sobre la UE, contribuir a millorar la participació cívica i democràtica i reforçar la resiliència democràtica davant narratives desinformatives.

² Els focus groups, organitzats el 8 i el 12 de juliol del 2021, van respectar l'equilibri de gènere (50% homes i 50% dones), equilibri d'edats (1/3 de menys de 30 anys, 1/3 entre 30 i 65 anys, i 1/3 de més de 65 anys); i equilibri entre ciutadans mobilitzats i no-mobilitzats, és a dir, entre els que tenen la política com un dels seus interessos principals i els que, tot i tenir-ne un coneixement general, l'activitat i els debats polítics no constitueixen una de les seves principals ocupacions i preocupacions quotidianes. També vam trobar un cert equilibri geogràfic entre residents a Barcelona i ciutadans provinents d'altres localitats de les comarques de Barcelona i Tarragona. Sent conscients que la mostra de ciutadans no és suficientment representativa de la societat del país, tampoc era aquest l'objectiu dels focus groups.

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

La Unió Europea gaudeix d'una bona reputació entre els ciutadans que van participar en els *focus groups*. La visió més compartida associa la Unió Europea amb una organització que intenta que els seus membres col·laborin per fer front als reptes presents i futurs però que, desafortunadament, no sempre van a l'uníson. El resultat és que la idea d'Europa també evoca una imatge de ("trista") desunió perquè, segons la percepció ciutadana, els estats membres no col·laboren tot el que podrien o haurien, i això resta legitimitat a la feina de la UE i, també, eficàcia. La constatació d'aquesta feblesa va portar a algun participant a expressar que la UE té un poder desproporcionat.

Malgrat tot, podem considerar que la UE conserva la capacitat de proveir esperança, ja que "utopia" va ser una de les paraules més repetides quan es va demanar als participants que associessin la Unió amb una idea concreta; una utopia on val la pena arribar-hi però que encara no ha estat possible. La ciutadania percep que els principis fundacionals i els valors de la UE són positius i desitjables. No en va, la UE evoca també als Drets Humans i a la democràcia, si bé, des de la ciutadania, se'n critica, d'una manera àmpliament

compartida, la falta de concreció i se n'assenyala la hipocresia. Es qüestiona si realment la Unió Europea pot ser garant dels Drets Humans i de la democràcia quan n'existeixen violacions dintre de les seves fronteres, i es mantenen relacions amb països que sistemàticament ignoren aquests principis. Una d'aquestes percepcions compartides és que els tractats comercials i les relacions financeres tenen preferència respecte els drets humans i la democràcia en qualsevol acció empresa per la UE o pels seus estats membres.

Els dos debats ciutadans celebrats a Barcelona reflecteixen, en general, una mirada positiva en vers la Unió Europea amb una clara línia divisòria generacional en favor d'aquells que van viure la transició a la democràcia espanyola i que veuen en la UE una garantia d'estabilitat. Tanmateix, tant l'euroescèpticisme -entès com una hostilitat manifesta al projecte europeu- com el federalisme van ser posicions clarament minoritàries en els dos *focus groups*.

Tot i sabent que Espanya no és un país euroescèptic, i que el suport a la UE es manté estable (i **creixent**), el concepte de sobirania va aparèixer a l'hora d'intentar definir la natu-

ralesa de la Unió, i alguns participants no mobilitzats van mostrar els seus dubtes sobre si la cessió de sobirania beneficiava, o no, els interessos ciutadans, sense arribar a una conclusió clara. En canvi, sí que es va invocar clarament la idea de solidaritat relacionada amb al UE, sobretot per exigir-ne més; tant a nivell intern com a nivell extern, és a dir cap a països tercers, apel·lant a la riquesa material de la UE. De fet, un dels participants va valorar que la UE és un privilegi contradictori: és un privilegi si ets ciutadà europeu però també un privilegi sovint inabastable si ets ciutadà d'un tercer país. En aquest moment del debat, alguns ciutadans mobilitzats van mencionar l'instrument *Next Generation EU* com a mostra de solidaritat, però la majoria de participants no podien identificar exactament què significa l'aprovació d'aquests fons postpandèmia a nivell d'integració europea. No obstant, la compra conjunta de vacunes també va servir com a exemple pels qui defensen que cedir sobirania en alguns, o en tots, els casos pot ajudar a fer front als reptes actuals. Els partidaris d'aquesta visió compartida, o de la cessió de sobirania, eren majoritàriament els ciutadans mobilitzats, sense diferència de gènere o edat.

“Qui posa els diners té dret a demanar explicacions sobre com es gasten”.

“Això implica paternalisme d'uns països sobre els altres, i va en contra de la idea d'igualtat entre nacions”.

La percepció ciutadana sobre la Unió Europea està molt marcada pel context i les experiències més pròximes. Això explica que la Covid-19 i les vacunes formessin part de les primeres imatges que evocaven els participants en les intervencions inicials, i que altres paraules com crisi o austeritat, que van marcar narratives anteriors sobre la UE, ara no apareguessin d'entrada en la discussió. Tot i així, quan als participants se'ls va preguntar pel concepte crisi, van fer bona la cita de Jean Monnet vaticinant que “Europa es forjarà en les crisis”, ja que reconeixien que la UE està en construcció permanent. Alguns participants van destacar, a més, la influència i el pes dels grans estats membres en l'estabilitat europea apuntant que “si una crisi política sacseja França o Alemanya, la UE en pot resultar realment tocada”.

Paradoxalment, el Brexit només es va esmentar, durant el debat, en relació al procés de vacunació contra la pandèmia. Mentre algú valorava que els britànics havien sortit més ben parats en quant a la gestió de l'adquisició de vacunes, un ciutadà mobilitzat de més de 65 anys va considerar que el Regne Unit havia actuat des de la manca de solidaritat en comparació a la UE. En aquest context, entre el públic més jove es va qüestionar si no era hora d'actuar per interès propi davant alguns dels reptes als quals s'enfronta la UE, tal i com ho fan altres països (el que al·ludeix al debat sobre si existeix o no un interès o interessos europeus).

En general, però, es va reconèixer el mèrit de la UE, sense distinció de perfils, per haver actuat amb solidaritat en la gestió de la crisi de la Covid-19, també per contribuir a l'accés a la vacuna de tercers països. Els participants ho van atribuir al domini dels estats grans de la UE en la presa de decisions importants, que aquesta vegada haurien reaccionat de manera més decidida, i a un reconeixement explícit dels errors comesos amb la crisi financera. La resposta a la crisi derivada de la pandèmia de la Covid-19 es percep, doncs, com a més solidària i, precisament per això, es va suggerir si no caldria una millor campanya de comunicació per explicar què està fent la UE.

Malgrat el context, en canvi, tampoc va sortir de manera espontània entre els participants ni la paraula sostenibilitat, ni el debat al voltant del canvi climàtic i les crisis mediambientals quan se'ls va demanar per una primera imatge, idea o concepte relacionada amb la UE. Aquesta falta d'identificació es podria interpretar com un senyal per a les institucions europees de que la ciutadania potser encara no atribueix a la UE el lideratge en la lluita climàtica que l'Agenda Verda de la Comissió Europea per als pròxims anys pretén consolidar.

“La UE és garantia de pau però li falta operativitat. Ha de ser més àgil”.

“És una font de pau pels qui són a dins. Pels qui són fora, no”.

Per als participants de més edat l'estabilitat és un dels conceptes que més s'associa a la UE. La Unió és pau i liberalisme econòmic. És el marc que ha proporcionat benestar i pau, i ho ha fet amb un èxit notable dins de les seves fronteres malgrat que el seu veïnatge no sempre fos ni estable ni pròsper. La UE és font de fortalesa -no com a fortalesa excloent- econòmica, financera i de valors democràtics. Amb tot, existeix la percepció que la capacitat d'exportar aquestes condicions fora del continent ha estat poca o nul·la.

Es va preguntar als participants si la narrativa de pau, tal i com l'explica la Unió Europea -concebuda com la contribució a la prosperitat i la creació de riquesa dels seus habitants en els últims 64 anys-, és encara suficient, avui en dia, com a relat legitimador del projecte comunitari. Els menors de 30 anys mobilitzats van replicar que “l'absència de conflictes bèl·lics no és suficient per justificar l'existència de la UE” mentre persisteixin altres elements de violència com les desigualtats, el racisme, la violència de gènere, o la violència a la que estem sotmesos per l'amenaça climàtica. A més, alguns participants també van associar la UE a conceptes com la desigualtat, especialment entre països. Per això alguns participants, especialment els joves, reclamaven -com alternativa i/o complement al liberalisme econòmic- més justícia social com a ideal al qual hauria d'aspirar la UE, considerant que ara mateix s'està lluny d'aquest objectiu.

En paral·lel, però, també es va lamentar que el paper de la UE com a actor global sigui més reduït del que teòricament hauria de tenir. Aquest fet es va atribuir, per part d'alguns ciutadans joves mobilitzats, a la manca d'un exèrcit europeu que pugui defensar els interessos de la UE al món.

Tanmateix, al final del debat, quan es va demanar als participants que identifiquessin narratives positives sobre la Unió Europea, el relat de la pau va quedar clarament superat per la força de la mobilitat i la nova concepció de l'espai europeu que tenen, sobretot, les generacions més joves. Les històries d'èxit més repetides pels participants i com els elements més fàcils d'identificar amb la Unió es van centrar, especialment en presentar la UE com una oportunitat per a la lliure circulació, la mobilitat laboral i dels estudiants, i l'euro. Per això, tant el grup de menys de 30 anys com els que tenen entre 30 i 65 anys consideraven que, si bé la pau que ofereix la UE és la base necessària per construir un projecte en comú, altres elements com l'Erasmus, les titulacions universitàries compartides o la facilitat de moure's a dins de la UE és un salt endavant de qualitat; però els ciutadans encara exigeixen més a la UE.

Es va incidir força en la idea que qualsevol decisió i acció política que emprengui la Unió hauria d'anar acompanyada de comunicació i transparència. Alhora, es constata el desconeixement pràcticament total entre els participants sobre les possibilitats d'accés a la majoria de decisions i documents, que són públics. De la mateixa manera, ciutadans no mobilitzats, independentment de l'edat o gènere, afirmaven que saben que la UE legisla sobre matèries d'impacte diari però no sabrien dir quines.

Per a molts participants, la UE també és sinònim de consens. Però, sense distinció entre mobilitzats i no mobilitzats, es va concloure que no tots els consensos són necessàriament positius. Els mobilitzats van lamentar les dificultats per arribar a aquests consensos, mentre que els no mobilitzats van apuntar que la idea de consens atempta d'alguna manera contra la sobirania, tant dels estats membres de manera individual com del conjunt de la Unió si es vol avançar amb més ambició en àrees on es necessita la unanimitat.

“No tinc la sensació de que hi hagi desinformació sobre la UE, sinó una falta de fiabilitat dels mitjans de comunicació en general”.

“La UE no pot caure en la frivoltzació de la comunicació”.

El debat sobre la importància de la comunicació va ser el més viu a les dues jornades *de focus groups*. En general, participants de totes les edats van expressar el seu descontentament amb la qualitat dels mitjans de comunicació tradicionals i la informació que reben sobre la UE. “Em costa molt refiar-me de les notícies”, admetia un dels

joves no mobilitzats. Una participant de més de 65 anys no mobilitzada va explicar que, des del seu punt de vista, la naturalesa de la informació sobre la UE havia anat evolucionant a mesura que s'avançava cap a una integració cada cop més política. Segons el seu parer, fa 20 anys la informació que es rebia de la UE feia referència a directives i normatives que afectaven el dia a dia de la ciutadania i, actualment, en canvi, la UE es dedica a “l'alta política” i, segons el seu parer, això l'allunya de la ciutadania. Aquesta afirmació va obrir el debat sobre a què s'hauria de dedicar la UE. Val la pena perseguir una unió política o la UE s'hauria de dedicar a les coses que sap fer bé i que passen per regular i homogeneïtzar els marcs regulatoris dels seus estats membres? Les opinions dels participants estaven dividides sense que s'apreciessin diferències per edat, gènere, o mobilitzats i no mobilitzats.

Malgrat això, hi ha un reconeixement tàcit de la responsabilitat ciutadana a l'hora d'informar-se sobre la UE, ja que la majoria admeten que esperen a que els hi arribi la informació sense anar-la a buscar. S'aprecien diferències entre les fonts d'informació utilitzades pels menors de 30 anys i un sector del cohort d'entre 30 i 65 anys, amb la resta d'aquesta cohort i els de més de 65 anys. Els primers cada cop utilitzen menys mitjans d'informació tradicionals, substituïts per les xarxes socials i els mitjans digitals, mentre que els segons continuen sent-ne usuaris. Tot i així, uns i altres, reiteren que un dels problemes sobre la poca informació de la UE és la manca d'informació internacional en general que ofereixen els mitjans. A més, un ciutadà mobilitzat es lamentava que els ciutadans consumeixin “la versió que interessa a cada capital” sobre què passa a la UE, enlloc d'un relat unificat sobre la realitat comunitària. La UE “ha de ser més activa i menys reactiva” a l'hora d'explicar-se, reclamava un ciutadà mobilitzat de més de 65 anys.

L'anàlisi de la realitat mediàtica va anar molt lligada a la percepció de pèrdua de **credibilitat**. Segons els no mobilitzats, els representants polítics i la UE, en general, han perdut credibilitat al llarg dels anys. Persisteix la visió a Espanya que fer carrera a les institucions és anar a “jubilar-se” i argumenten que les imatges mig buides de l'hemicycle del Parlament Europeu afecten la percepció que es té d'aquesta institució i generen apatia cap a la UE. Per superar-ho, es demanen campanyes de sensibilització sobre la UE, tant per poder-ne entendre els debats com per saber com funciona (petició recolzada tant per mobilitzats com no mobilitzats). En canvi, hi ha discrepàncies entre uns i altres a l'hora de demanar responsabilitats a la UE per millorar la informació i difusió institucional perquè, segons els mobilitzats, aquesta informació ja existeix i el que cal és una voluntat més activa per part de la ciutadania de voler-hi accedir.

Els participants, independentment del seu perfil, afirmen que són conscients de l'existència del fenomen de la desinformació i de l'infodèmia que ha acompanyat la pandèmia de la Covid-19. Tanmateix, fallen a l'hora

d'identificar possibles fonts de desinformació i els motius geopolítics que l'impulsen. Però exigeixen depuració de responsabilitats als mitjans i als representants polítics que difonguin desinformació.

La majoria de ciutadans no-mobilitzats reconeixien que principalment s'informen a través d'un sol canal d'informació, malgrat afirmar que el periodisme gaudeix de poca credibilitat. Afirment que els mitjans estan tan polaritzats com la societat, i que la voràgine de la immediatesa els impedeix contrastar les fonts per falta de temps. El cercle es va tancar amb una crida per part d'alguns participants a la responsabilitat individual ciutadana per contrastar els fets i voler informar-se degudament; una "responsabilitat individual per crear el teu propi discurs", reclamava una dona del grup d'entre 30 a 65 anys.

Els participants, independentment del gènere, l'edat i la condició de mobilitzat, saben que una societat polaritzada és víctima fàcil de la desinformació. Veuen necessària tant la responsabilitat ciutadana a l'hora d'informar-se com la dels mitjans de comunicació a l'hora de fer d'intermediaris. Si bé és cert que els participants admetien no saber com combatre la desinformació, creuen en l'educació i en el foment de l'esperit crític per poder identificar-la. Malgrat això, tots reconeixen que es miren amb ulls diferents una informació depenent del mitjà de comunicació on aparegui.

"Jo sóc molt escèptica sobre els polítics del meu país. Com podria dirigir-me a Europa?"

"Jo distingiria entre l'euroescèpticisme i la voluntat de voler canviar la UE".

L'exercici de plantejar demandes que ajudin a reforçar la legitimació del projecte europeu es va convertir en un desplegament d'idees i propostes amb un fort caràcter social: "igualtat fiscal per a que no hi hagi països de primera i de segona"; "que treballin per acabar amb la pobresa i l'exclusió social"; "que deixin de veure la crisi migratòria com un problema i que ho vegin com una qüestió de drets humans"; "no es pot tolerar la intolerància"; "que no se subestimi el que està passant a Polònia i Hongria"; "fer que tothom se senti part de la UE per reduir l'identitarisme"; "més inclusió dels joves en el procés d'elaboració de les polítiques"...

Sense distincions clares d'edat, gènere, o grau de mobilització, els participants en els *focus groups* van mencionar indirectament el debat al voltant del *demos* europeu en consonància amb els debats identitaris que abunden el mercat global de les idees. Hi va haver consens sobre la dificultat de legitimar-se de la UE sense la construcció d'una identitat europea. Alguns participants van anar tan lluny com per afirmar que falta sentiment de pertinença a la Unió Europea, mentre altres sí que s'autoidentificaven com a europeus, sense que es pogués apreciar diferències

en els perfils. No hi va haver consens, en canvi, sobre com hauria de ser aquesta identitat europea ni sobre quins referents o base s'hauria de construir. Algun participant va apuntar que potser en els fonaments d'aquesta identitat europea en construcció s'hi podria posar l'experiència de la compra conjunta de vacunes; on s'ha demostrat que "actuant units som més forts". En qualsevol cas, aquesta identitat està per fer i hi ha dubtes si es podrà realment materialitzar.

Al preguntar als participants si creuen que la veu d'Espanya compta dins la UE i què dirien si tinguessin la possibilitat d'estar cara a cara amb els responsables polítics, molts dels participants van mostrar un cert escèpticisme i, els més mobilitzats, van expressar el seu convenciment que la divisió Nord-Sud persisteix a la Unió Europea. En aquest sentit, s'identifica a França i Alemanya, com els estats que tenen una influència real a la UE. D'altra banda, els missatges als dirigents polítics es van traduir, sobretot, en demandes d'honestedat i voluntat de treballar per l'interès general; en crítiques a la corrupció; i es va demanar que s'apliquin els tractats correctament si alguns estats membres incompleixen els valors europeus. També es va reclamar igualtat i justícia social i un esforç per la integració dels immigrants i refugiats. En definitiva, que els decisors polítics, europeus i nacionals, "surtin de la bombolla". Un escenari on podrien participar i activar aquestes demandes és, evidentment, la Conferència sobre el Futur d'Europa; però només un 21,6% dels participants eren conscients, en aquell moment, de l'existència i la posada en marxa de la Conferència. Tanmateix, els participants van coincidir en la necessitat de portar els debats europeus a escala nacional i local.

Els mateixos participants van admetre que l'euroescèpticisme és minoritari a la societat espanyola, i asseguraven que les seves crítiques responen més aviat a una voluntat de millora de la UE. Pesa molt en aquest debat la memòria col·lectiva, sobretot dels participants més grans, que valoren el paper jugat per la Unió Europea en la modernització d'Espanya. De fet, els participants mobilitzats defensaven també un reforçament del Parlament Europeu en cas que els estats cedissin més sobirania a la UE; però aquest reforç hauria d'anar acompanyat d'una millor rendició de comptes.

Els dos *focus groups* van ser un exercici d'escolta directa a la ciutadania; una oportunitat per identificar narratives positives i propostes que reforcin la legitimitat de la UE davant dels seus ciutadans. Més enllà de la necessitat d'explicar-se millor, també es reclama a la Unió Europea una acció més decidida en el camp de la sostenibilitat i la fiscalitat comuna, així com una narrativa positiva al voltant de les polítiques per combatre el canvi climàtic que consolidi la UE com un referent, tant per als europeus com per a la resta del món; també es demana més igualtat entre estats membres i impulsar polítiques comunes d'educació per reforçar la idea d'una identitat compartida, però reforçant la dimensió local del projecte per no perdre ni

